

Бориченко К.В.
асистент кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОНЯТТЯ НА ОЗНАКИ ДОДАТКОВОГО СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ФОРМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Серед теоретиків права соціального забезпечення досі немає єдності щодо видів організаційно-правових форм соціального захисту, їх перелік та назви часто також не співпадають.

Зазвичай, категорія «форма» використовується для визначення множинності елементів будь-якого класу, який наділений суттєвими властивостями та відрізняється зовнішнім (формальним) вираженням.

На думку М.І. Полупанова, форма соціального захисту – це сукупність державних і суспільних заходів із забезпечення громадян на підставі закону матеріальними благами, послугами та пільгами аліментарного характеру із суспільних фондів споживання, які характеризуються єдністю кола осіб, тотожністю системи формування фонду забезпечення та самостійністю організаційної структури.

Підтримуючи позицію М.І. Полупанова, С.М. Синчук основними властивостями організаційно-правових форм соціального захисту визначає способи їх фінансування та здійснення.

На нашу думку, організаційно-правова форма соціального захисту – це сукупність юридичних, фінансових, організаційних заходів, спрямованих на акумуляцію коштів з наступним їх розподілом серед населення для ліквідації або пом'якшення несприятливих наслідків соціальних ризиків, на основі принципу соціальної справедливості.

Соціальний захист населення здійснюється в різних організаційно-правових формах, а використання будь-якої з них має особливі соціально-економічні наслідки, що необхідно враховувати при здійсненні управління цією сферою суспільних відносин.

Досить обґрунтованою, на нашу думку, є точка зору Н.Б. Болотіної, яка серед форм соціального захисту населення виділяє загальнообов'язкове державне соціальне страхування, яке, як зазначає вчена, є підсистемою соціального захисту та включає в себе декілька видів; державну соціальну допомогу; спеціальний соціальний захист; додатковий соціальний захист та недержавне соціальне забезпечення.

Таким чином, додатковий соціальний захист, що передбачений законодавством України для окремих категорій населення, які в силу різних обставин обмежені в можливості брати участь у соціальному житті нарівні з іншими членами суспільства, є однією з форм соціального захисту.

Нормативно-правові акти України, наукова та навчальна література у сфері права соціального забезпечення не містять визначення даного поняття. Водночас в окремих актах законодавства у сфері соціального захисту досить

часто використовуються такі категорії, як «додаткові соціальні послуги», «забезпечення додатковим харчуванням», «додаткові пенсії» та ін.

Відповідно до ст. 46 Конституції України громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, що гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, бюджетних та інших джерел соціального забезпечення, а також створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Таким чином, Основним законом України передбачене існування додаткового соціального захисту, що проявляється у встановленні можливості залучення до фінансування загальнообов'язкового державного соціального страхування, інших форм соціального захисту населення, крім страхових внесків та бюджетних коштів, інших джерел.

Можливість здійснення додаткового соціального захисту передбачена також ст. 140 Конституції України, відповідно до якої місцеве самоврядування є правом територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України, у тому числі і питання соціального захисту жителів села, селища чи міста.

Особливістю додаткового соціального захисту є встановлення для окремих категорій осіб пільг та послуг переважно нематеріального характеру: у сфері працевлаштування, навчання, побутово-комунального обслуговування тощо. У той же час, законодавством також передбачена можливість здійснення грошових виплат у рамках додаткового соціального захисту населення. До таких грошових виплат, зокрема, належать надбавка на догляд за дитиною-інвалідом, грошова компенсація на дітей, які не харчуються в навчальних закладах, розташованих на територіях радіоактивного забруднення, та дітей, які є інвалідами внаслідок Чорнобильської катастрофи і не харчуються в навчальних закладах, додаткова пенсія за шкоду, заподіяну здоров'ю особам Чорнобильською катастрофою та деякі інші.

У цьому разі йдеться про цільове фінансування з державного бюджету спеціальних соціальних потреб, організаційні заходи щодо пом'якшення несприятливих наслідків окремих соціальних ризиків, підтримку певних верств населення, які перебувають у найбільш скрутних умовах тощо. Кошти на такі програми частіше за все виділяються з державного бюджету України.

Як зазначає Н.Б. Болотіна, дана організаційно-правова форма соціального захисту має саме додатковий характер, оскільки здійснюється одночасно з загальною системою соціального захисту (загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, державною соціальною допомогою та ін.).

Доцільність існування додаткового соціального захисту населення обумовлена метою його здійснення, що полягає у поліпшенні матеріального становища громадян, покращенні умов їх життєдіяльності та звільненні від

певних обов'язків у зв'язку з особливими життєвими обставинами, що виникли у відповідного суб'єкта права соціального забезпечення.

На підставі проведеного дослідження додаткового соціального захисту як форми соціального захисту можна виділити окремі його ознаки, серед яких:

- обмежене коло осіб, які мають право на його здійснення. Так, право на отримання додаткового соціального захисту мають багатодітні сім'ї, діти-сироти, діти-інваліди, ВІЛ-інфіковані особи, особи, які постраждали від Чорнобильської катастрофи та деякі інші категорії, які з огляду на життєві обставини, що склалися, опинилися у найбільш скрутному становищі та потребують у зв'язку з цим додаткових заходів з боку державних та недержавних органів, інших суб'єктів для їх подолання або пом'якшення;
- залежно від рівня централізації дана форма соціального захисту може бути реалізована на загальнодержавному, місцевому та локальному рівні. У зв'язку з цим, джерелами фінансування додаткового соціального захисту є кошти державного та місцевого бюджету, підприємств, установ, організацій, благодійні внески та інші джерела соціального захисту населення;
- порядок здійснення видів додаткового соціального захисту населення регулюється спеціальними нормативно-правовими актами органів державної влади, органів місцевого самоврядування, локальними актами, що регулюють діяльність недержавних органів, діяльність яких пов'язана із здійсненням соціального захисту;
- додатковий соціальний захист в значній частині складається з грошових виплат, які доповнюють державну соціальну допомогу, а також включає соціальне обслуговування, соціальні пільги та медичну допомогу;
- здійснення додаткового соціального захисту входить до компетенції органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій соціального захисту усіх форм власності, а також роботодавців (щодо локальних форм).

Дослідженню додаткового соціального захисту осіб, які постраждали від Чорнобильської катастрофи присвячено дослідження О.А. Шенкарева. Так, на думку вченого, соціальний захист громадян, які постраждали від радіаційного опромінення, проявляється в тому, що вони мають право на додаткові види та підвищений розмір (об'єм) забезпечення при настанні соціальних ризиків (хвороба, інвалідність, втрата годувальника) та для профілактики втрати здоров'я, що надаються за рахунок бюджетних асигнувань.

Таким чином, додатковий соціальний захист – це організаційно-правова форма соціального захисту, що полягає у наданні додаткових матеріального забезпечення та соціальних послуг за рахунок державного, місцевого бюджетів, інших джерел фінансування соціального захисту, у зв'язку з особливими соціальними ризиками.